

Pirkanmaa

maakuntaohjelmaluonnos 2018-2020

arviointi sukupuolten tasa-arvon ja
yhdenvertaisuuden näkökulmasta

20.10.2017

Anni Granat
Kirsi Siltanen

Sisällys

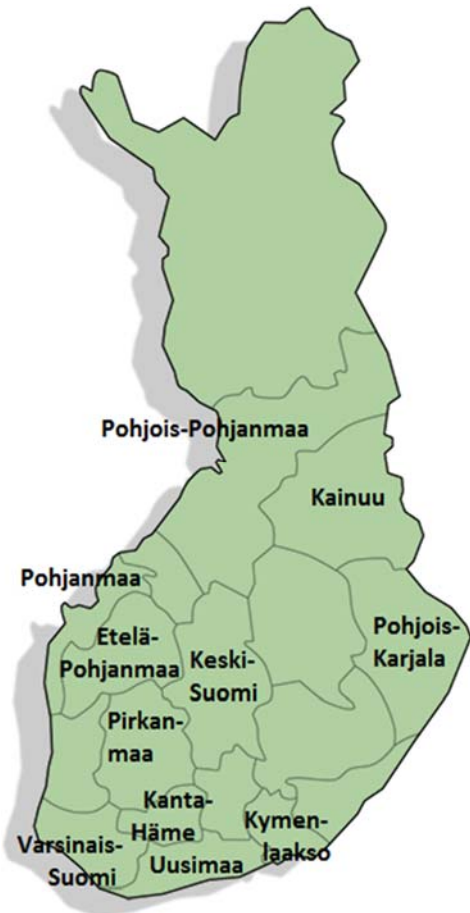
Johdanto.....	4
Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki aluekehittämisessä	5
Sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi menetelmänä	6
Pirkanmaan maakuntaohjelma tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta	7
Välkky Pirkanmaa	9
Ehyt Pirkanmaa	11
Kestävä Pirkanmaa.....	13
Saavutettava Pirkanmaa.....	14
Älykkään erikoistumisen sisältökärjet	15
Yhteenveto	16
Suositukset	17
Arviointitaulukot	18
Lähteet	27

TASOVA – tasa-arvoa aluekehitykseen -kehittämis, koulutus- ja tutkimusprojekti on rahoitettu Euroopan sosiaalirahastosta ja Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä vuosille 2016–2019. Projektin vastuullinen partneri on Helsingin yliopistossa sijaitseva AGORA – sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon tutkimuskeskus. Partnereina ovat keskeiset tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustoimijat.

Projektin tavoitteena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koko Suomessa lisäämällä koulutusta ja osaamista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksissä, kehittämällä arviointi- ja seurantamenetelmiä sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön toimintatapoja yhteistyössä aluetoimijoiden kanssa. Pilottivaiheessa projekti tekee yhteistyötä 11 maakunnan kanssa. Loput maakunnat kierretään projektin loppuvaiheessa.

Lisäksi toteutamme tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasiiantuntijakoulutuksen, joka vakiinnutetaan osaksi Helsingin yliopiston ammatillista lisäkoulutusten tarjontaa. Vuonna 2017 kaksivuotisen, aluekehityskysymyksiin painottuvan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuus-asiiantuntijakoulutuksen aloitti 22 opiskelijaa.

Etelä-Pohjanmaa	Emilia Kangas, KTM	emilia.e.kangas@jyu.fi
Kainuu	Salla-Maija Hakola, KM	smhakola@gmail.com
Kanta-Häme	Sanna Nevala, FM	sanna.m.nevala@gmail.com
Keski-Suomi	Laura Mankki, YTM Sari Laine, FK	laura.a.mankki@jyu.fi sari.a.laine@gmail.com
Kymenlaakso	Petri Segerholm, sosionomi Tiina Rosberg, KM	petri.segerholm@gmail.com tiina.rosberg@gmail.com
Pirkanmaa	Anni Granat, YTK Kirsi Siltanen, HM	granat.anni.s@student.uta.fi kirsi.siltanen@iki.fi
Pohjois-Karjala	Aino Tormulainen, FM Terhi Nevalainen, FT	aino.tormulainen@gmail.com terhi.nevalainen@gmail.com
Pohjanmaa	Marjo Hannu-Jama, YTM	marjo.hannu-jama@vaasa.fi
Pohjois-Pohjanmaa	Hennamari Toiviainen, YTM Merja Niemelä, KM Satu Haapanen, KM	hm.toiviainen@gmail.com merja.1.niemela@ouka.fi satu.haapanen@ouka.fi
Uusimaa	Erna Alitalo, VTM Hanna Kempainen, VTM Kaarle Kurki, VTM Mira Karjalainen, FT	erna.alitalo@gmail.com hannakemp@gmail.com kaarle.kurki@gmail.com mira.karjalainen@helsinki.fi
Varsinais-Suomi	Anna-Mari Kivimäki, FM Panda Eriksson, FM Sari Miettinen, FM	annamari.kivimaki@gmail.com paneriks@abo.fi sahami@utu.fi

Maakuntien maakuntaohjelmiin 2018-2021 on opiskeluun liittyvänä harjoitustyönä tehty sukupuolivaikutusten ja yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnit, joiden raportit ovat luettavissa hankkeen sivuilta.

Lisätietoja projektista:

Leena Teräs, projektipäällikkö, Helsingin yliopisto
blogs.helsinki.fi / tasova-tasa-arvoa-aluekehitykseen/

Johdanto

Käsillä oleva tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on tehty Pirkanmaan päivitetyn maakuntaohjelman 2018-2020 luonnokselle, joka on päivätty kesäkuussa 2017. Kyseessä on viimeinen maakunnan liiton aikana tehtävä ohjelma, joka siksi on kevyt päivitys edelliseen täydessä mitassa valmisteltuun maakuntastrategiaan, ”Rohkee, mutta sopii sulle!” vuosille 2014 -2017. Maakuntaohjelman tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnilla on tätä taustaa vasten sidoksia vahvasti menneeseen: aiemman kehitystyön, aiempien säädösten ja aiempien työskentelytapojen perinteeseen. Samalla katse on kuitenkin eteenpäin. Maakuntaudistus tuo tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden maakunnallisen edistämisen uuteen kontekstiin. On luotava uudet toimintatavat, uudet arviointikohteet ja uudet roolit. Vaikka emme arvioikaan tulevaisuutta, arviointi luo toivottavasti käsityksen tilanteesta, josta uuden maakunnan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä lähdetään rakentamaan.

Tasa-arvolla viitataan tässä arvioinnissa tasa-arvolain mukaisesti nimenomaan sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Yhdenvertaisuudella puolestaan tarkoitetaan sellaisia yksilöön liittyviä seikkoja, jotka on määritelty yhdenvertaisuuslaissa. Tällaisia ovat muun muassa ikä, alkuperä, vammaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen. Yhdessä sukupuolen kanssa nämä tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi ihmisten elämä, arki ja mahdollisuudet muodostuvat. Raportti sisältää lyhyen koosteen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön lakiperustasta ja sen suhteesta aluekehityksen tehtäviin.

Pirkanmaan päivitetty maakuntaohjelma sisältää maakunnan neljä kehittämiskokonaisuutta, niiden keskeisimmät sisällöt ja tavoitteet sekä älykkään erikoistumisen sisältökärjet. Kehittämiskokonaisuuksia ovat Välkky Pirkanmaa, Ehyt Pirkanmaa, Kestävä Pirkanmaa ja Saavutettava Pirkanmaa. Kokonaisuudet jakaantuvat maakuntaohjelmassa tarkempiin sisältöihin, joita koskevat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuushuomiot on koottu liitteenä olevaan arviointitaulukkoon. Tässä arviointiraportissa jokaisen kehittämiskokonaisuuden sisältöjä koskevat keskeisimmät huomiot on koottu yhteen erillisen otsikon alle. Lopuksi tiivistämme arvioinnin tulokset ja jäsenämme ohjelmatyön vaikutusten arviointia, indikaattoreita ja toimeenpanoa koskevat suositukset. Niiden kautta tasa-arvo ja yhdenvertaisuus saadaan näkyviin aluekehityksessä.

Arvioinnin ovat laatineet asiantuntijakoulutettavat, YTK Anni Granat sekä HM Kirsi Siltanen osana Euroopan sosiaalirahaston rahoittamaa TASOVA - tasa-arvoa aluekehitykseen -projektia¹. Projekti kehittää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön asiantuntijuutta ja tietoperustaa aluekehityksessä. Projekti on valtakunnallinen, ja sen myötä tehdään maakuntaohjelmaluonnosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusarviot tehdään lähes kaikissa maakunnissa.

¹ TASOVA-projektin kotisivut <http://blogs.helsinki.fi/tasova-tasa-arvoa-aluekehitykseen/>

Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki aluekehittämisessä

Suomessa tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, niiden edistämisestä sekä syrjinnän kielloista säädetään perustuslain lisäksi erityisesti tasa-arvolaisissa² ja yhdenvertaisuuslaissa³. Lait edellyttävät, että viranomaisen edistää toiminnassaan sekä tasa-arvon että yhdenvertaisuuden toteutumista. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden huomioiminen ja niiden eteen työskentely on toisin sanoen osa jokaisen viranomaisen työtä.

Tasa-arvolaille on käytännössä kolme tarkoitusta: estää sukupuoleen perustuva syrjintä, edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja estää syrjintä, joka perustuu sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun. Tasa-arvolain mukaan viranomaisen täytyy vaikuttaa etenkin sellaisiin olosuhteisiin, jotka estävät tasa-arvon toteutumisen. Laista nousee myös velvollisuus vakiinnuttaa sellaiset toimintatavat, joilla varmistetaan sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa.

Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisen täytyy arvioida ja edistää toiminnassaan yhdenvertaisuutta tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Yhdenvertaisuuslaki kieltää sekä välillisen että välittömän syrjinnän. Syrjintää ovat myös häirintä ja kohtuullisten mukautusten epääminen. Syrjintää sitä vastoin eivät ole esimerkiksi positiiviset erityistoimet, joiden tarkoitus on ehkäistä tai poistaa syrjinnästä aiheutuvia ongelmia.

Viranomaisvelvoitteen ohella nykyinen laki alueiden kehittämisestä ja rakennerahastotoiminnan hallinnoinnista⁴ mainitsee tasa-arvon ja syrjimättömyyden osana maakunnan yhteistyöryhmän kokoonpanoa käsittelevää pykälää. Kaikkein vahvimmin tasa-arvo ja yhdenvertaisuus on kirjoitettu aluekehityksen keskeisimpien rahoitusvälineiden, ennen kaikkea Euroopan unionin rakennerahastojen ohjelmiin. Sekä tasa-arvo että yhdenvertaisuus ovat rakennerahasto-ohjelman poikkileikkaavat tavoitteet. Niitä seurataan tiiviisti myös rakennerahastojen indikaattoreissa.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusarvioinnille on velvoitteet sekä viranomaistoiminnan että aluekehityksen sisältöalan näkökulmasta. Silti tasa-arvotyöllä ei ole aluekehityksessä voimakasta perinnettä. Aluekehittämisen kentällä tasa-arvosta on totuttu puhumaan alueiden välisen tasa-arvon kysymyksenä. Laki tasa-arvosta tai yhdenvertaisuudesta ei varsinaisesti tunnista tätä alueellista yhdenvertaisuutta, sen paremmin kuin sosioekonomista yhdenvertaisuuttakaan. Nämä ovat kuitenkin arvoina ja poliittisina tavoitteina aluekehittämisen keskiössä. Ne ovat myös risteäviä muiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustekijöiden kanssa.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat myös näkökulmia päätöksenteon tietoperustaan, kohdentamiseen ja vaikuttavuuteen. Sukupuoli, ikä, alkuperä, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu yhdenvertaisuusperuste ovat läsnä myös niissä ilmiöissä, joihin maakuntaohjelman ensisijaiset tavoitteet kohdistuvat. Talous, työllisyys, osallisuus, terveys ja turvallisuus ovat kaikki ilmiöitä, joissa eriarvoisuus synnyttää vaikutuksia. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat siten myös välineitä parempaan kehittämiseen. Sekä arvoa, lakia että vaikuttavuutta varten aluekehittämisessä tarvitaan vakiinnutettavia ja toistettavia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön työkaluja. Yksi niistä on tässä tehtävä ohjelmatyön *tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi*.

² Finlex: Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta

³ Finlex: Yhdenvertaisuuslaki

⁴ Finlex Laki alueiden kehittämisestä ja rakennerahastotoiminnan hallinnoinnista (7/2014)

Sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi menetelmänä

Sukupuolivaikutusten arviointi ("suvaus") on menetelmä, joka edistää tasa-arvonäkökulman huomiointia ja valtavirtaistamista päätöksenteossa. Arviointi antaa tarkastelun kohteesta uutta tietoa, jonka avulla voidaan esimerkiksi suunnata resursseja entistä tehokkaammin ja selkeyttää toivottuja tavoitteita. Sukupuolivaikutusten arviointi on toisin sanoen tärkeä päätöksenteon väline: päätöstä ei voida tehdä perustellusti, ennen kuin sen vaikutukset on arvioitu. Ilman vaikutusarviointia päätöksiä tehdään lähinnä olettaen, että niillä on toivottuja seurauksia.⁵

Sukupuolivaikutukset tulee ottaa läpäisevästi huomioon myös EU:n rakennerahasto-ohjelmien hankkeissa. Sukupuolivaikutusten arvioinnin menetelmää voidaan soveltaa myös hankkeiden arviointiin. Menetelmän hyödyt ovat hanketyössä samankaltaiset kuin yleisesti: arvioinnilla avulla voidaan tehostaa resurssien suuntaamista ja parantaa työn suunnitelmallisuutta.⁶

Siinä missä sukupuolivaikutusten arvioinnilla on pitkä historia, yhdenvertaisuuden arviointia on Suomessa ohjeistettu lyhyemmän aikaa. Yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi kohdistuu syrjintään *ian, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn* perusteella. Yhdenvertaisuusperusteet myös risteävät sekä keskenään että tasa-arvon kanssa. Näiden erityisen haavoittuvien ryhmien, kuten maahanmuuttajanaisten tai vammaisten nuorten haasteiden tunnistaminen vaatii erityistä huomiota mm. palveluiden järjestämisessä. Ohjelma-arvioinnin tasolla tällaisiin ryhmiin kohdistuvien vaikutusten tunnistaminen on vaikeaa.

Arviointi on hyödyllinen väline lakisäätöisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta, mutta sen edut eivät rajoitu siihen. Arviointi tekee päätöksenteosta entistä läpinäkyvämpää ja näyttää, kuka hyötyy käytössä olevista resursseista. Koska kyse on yhteisesti kartutettujen verovarojen käytöstä, on oikeudenmukaista, että eri sukupuolet ja vähemmistöryhmät hyötyvät niistä tasapuolisesti. Lisäksi täsmällisempi tieto toimenpiteiden kohteena olevista ihmisryhmistä auttaa politiikkaohjelmien suuntaamisessa. Tarkemmalla tiedolla luodaan kohdennetumpaa ja vaikuttavampaa toimintaa.

⁵ Teräs 2007, 16-17

⁶ Teräs 2007, 20

Pirkanmaan maakuntaohjelma tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta

Pirkanmaan maakunnan kärkitavoitteeksi määritellään “osaamiseen perustuvan kansainvälisen kasvuliiketoiminnan luominen ja tukeminen”. Lisäksi keskeiseksi haasteeksi nimetään “väestön, erityisesti nuorten koulutus- ja työllistymishaasteet”. Kaikki tavoitteet: osaaminen, liiketoiminta, koulutus ja työllistyminen, kohdistuvat lopulta ihmisiin. Ja kun ne kohdistuvat ihmisiin, niillä on myös tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusulottuvuus. Yksin näihin haasteisiin vastaamisen kannalta on olennaista, että maakuntaohjelmasta kumpuavissa toimenpiteissä, päätöksissä ja hankkeissa otetaan laajasti huomioon niiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutukset.

Pirkanmaa alueena ei ole tasa-arvon tai yhdenvertaisuuden näkökulmasta erityisen poikkeuksellinen maakunta. Yhdenvertaisuustekijöistä maakunnassa korostuu keskuskaupungin vetovoima. Se näkyy positiivisesti sekä ikärakenteessa että huoltosuhteessa eritoten Tampereen seudulla.⁷ Pirkanmaa on muuttovoittomaakunta. Maakuntaan muutetaan useimmiten Uudeltamaalta, Keski-Suomesta ja Satakunnasta. Samoin Pirkanmaalta muualle muuttavat suuntaavat useimmiten näihin maakuntiin. Pirkanmaalle tullaan jonkin verran myös ulkomailta: vuosina 2010-2014 maakuntaan muutti yhteensä noin 10 000 ulkomaalaista⁸. Vuonna 2016 Pirkanmaalla asui noin 23 000 ihmistä, joiden äidinkieli ei ole suomi⁹.

Maakuntaa virallisesti esittelevät perustilastot¹⁰ eivät erittele yhtäkään aineistoa sukupuolen mukaan. Maakuntaohjelman seurantavälineenä toimivan innovaatiotoiminnan tilannekuvaan¹¹ sen sijaan sisältyvät ulkomaisten korkeakoulututkinto-opiskelijoiden sekä FidiPro- ja ulkomaalaisten tutkijoiden määrät. Muita yhdenvertaisuustekijöitä maakuntaohjelmaan liittyvät tai liiton sivuilla esiteltävät tilastot eivät tunnista.

Kielettään ja näkökulmaltaan Pirkanmaan maakuntaohjelman luonnos pyrkii mitä ilmeisimmin sukupuolineutraaliuteen. Sukupuolta, naisia, miehiä tai tasa-arvoa ei mainita ohjelmassa kertaakaan. Tasa-arvoa ei myöskään huomioida implisiittisesti, sikäli kuin se on ohjelmatekstistä arvioitavissa. Ohjelmaluonnoksen ympäristövaikutusten arviointiluonnoksessa¹² tasa-arvo mainitaan, mutta se määritellään eksplisiittisesti alueelliseksi tasa-arvoksi, eli tasa-arvoksi maakunnan keskus- ja reuna-alueiden välillä.

Sekä ohjelman, ympäristövaikutusten arvioinnin että tilastojen perusteella vaikuttaa siltä, että ohjelma ei sukupuolineutraali, vaan enemmän sukupuolisokea. Sukupuolta ei tunnisteta ohjelmalle merkitykselliseksi arvo- tai vaikutusulottuvuudeksi.

Yhdenvertaisuutta ohjelmassa ei mainita, eikä sen käännteistä käsitettä, syrjintää. Kansainvälisyys ja maahanmuutto ovat ohjelman painopisteitä, joten siihen liittyvät yhdenvertaisuustekijät ovat sisällöllisesti hyvin ilmeisiä. Silti kansainvälistymisen yhteiskunnallisia ulottuvuuksia ja yhdenvertaisuushaasteita ei eksplisiittisesti tunnisteta. Ohjelmateksti on kuitenkin hyvin

⁷ <http://www.pirkanmaa.fi/wp-content/uploads/Pirkanmaa-2017-YLEISESITTELY.pdf>

⁸ Tilastokeskus/Lucify.com, <https://www.lucify.com/maakuntien-muuttoliike/#!r=Pirkanmaa>

⁹ Tilastokeskus: Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990-2016

¹⁰ <http://www.pirkanmaa.fi/wp-content/uploads/Pirkanmaa-2017-YLEISESITTELY.pdf>

¹¹ <http://www.pirkanmaa.fi/innovaatioymparisto/innovaatiotoiminnan-tilannekuva/>

¹² http://www.pirkanmaa.fi/wp-content/uploads/Maakuntaohjelman_ymparistoselostus.pdf

yleisluontoinen, eivätkä sen toimenpiteitä määritellä vielä konkreettisesti tai yksityiskohtaisesti. Tällä tasolla tarkasteltuna ohjelmateksti on melko sokea myös yhdenvertaisuusnäkökulmalle.

Koska ohjelma-asiakirja ei itse tunnista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusulottuvuutta käsittelemissään ilmiöissä, jää vaikutusten arviointi puhtaasti ulkopuolisen arvioinnin varaan. Jotta ohjelman pohjalta toteutettavien toimenpiteiden vaikutukset eri sukupuoliin ja muihin ihmisryhmiin saadaan selville, on eri osa-alueita ja toimenpiteitä tarkasteltava järjestelmällisesti kaikkien ihmisryhmien näkökulmasta. Toimenpiteellä tai päätöksellä voi olla ihmisryhmään sekä välittömiä että välillisiä vaikutuksia. Sama toimenpide voi myös parantaa yhden ihmisryhmän asemaa, mutta samanaikaisesti heikentää jonkin muun ryhmän asemaa. Arvioinnissa on systemaattisesti käyty läpi ohjelman tavoitteet yksi kerrallaan. Jokaisesta arvioidaan ensin, kohdistuuko tavoite ihmisiin suoraan tai välillisesti. Jos – ja usein kun – kohdistuu, arvioidaan millaisiin ihmisryhmiin tavoitteen mukainen toiminta kohdistuu, ja millaisia vaikutuksia sillä on. Arviointitaulukot löytyvät tämän asiakirjan lopusta.

Tässä raportissa nostetaan esimerkkejä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta merkittävistä sisällöistä, jotka liittyvät kuhunkin painopistealueeseen. Maakuntaohjelma on asiakirjana hyvin yleisluontoinen, eikä avaa sen paremmin yksittäisiä toimenpiteitä kuin niiden toteuttamisen tapojakaan. Maakuntaohjelman lopulliset vaikutukset eri väestöryhmiin riippuvat toimista, joita tavoitteiden saavuttamiseksi päätetään tehdä. Jokaisella maakuntaohjelman painopistealueella on todennäköisesti myös muita tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutuksia kuin ne, jotka esitellään tässä raportissa.

Välkky Pirkanmaa

Välkky Pirkanmaa jatkaa maakunnan osaamiseen ja innovaatioihin perustuvaa kehittämistä. Sen painopistealoja ovat toisaalta teknologiakärjet, kuten robotiikka, automatiikka ja 3D-tulostus, toisaalta koulutuksen monialaisuus ja monialaiset yhteistyöverkostot sekä alueen sisällä että kansainvälisesti. Kärkialojen kehitystä tukevat kehittämisalustat ja älykäs infrastruktuuri sekä innovatiiviset hankinnat.

Tasa-arvovaikutukset

Välkyn Pirkanmaan keskeisimmät tasa-arvovaikutukset syntyvät siitä, että työelämä ja koulutus ovat Suomessa pitkälti sukupuolen mukaan eriytyneitä eli segregoituneita¹³. Väestön koulutusta tarkasteltaessa naisvaltaisia aloja ovat esimerkiksi terveys- ja sosiaaliala, kasvatusala, yhteiskuntatieteet ja kaupan ala sekä humanistinen ja taideala. Miesvaltaisia aloja ovat vastaavasti etenkin tekniikka sekä maa- ja metsätalous. Luonnontieteet on esimerkki koulutusalaista, jolla segregatio on melko vähäistä.¹⁴ Tutkimusten mukaan Suomessa sukupuolen mukainen ammatillinen segregatio ei ole juurikaan vähentynyt viimeiseen 40 vuoteen¹⁵. Suomalaisnuorten toiveammattien perusteella koulutuksen ja työelämän segregatio jatkuu myös lähitulevaisuudessa. Naisten yleisimmät toiveammatit sijoittuvat terveys- ja hyvinvointialalle, yhteiskuntatieteelliselle alalle ja kasvatusalalle, kun taas miesten toiveammateissa korostuvat tietotekninen ja tekninen ala.¹⁶

Välkyn Pirkanmaan painopistealueista useimmat kuuluvat aloihin, joilla segregatio on vahvaa. Jos kärkialojen rahoitus kohdistuu pääosin miesvaltaiselle teknologia-alalle, naiset eivät hyödy kehittämisen resursseista tasaveroisesti miesten kanssa. Segregatio ei ole ongelma ainoastaan tasa-arvon kannalta. Voimakkaasti eriytyneet työmarkkinat vaikuttavat välittömästi myös ohjelmassa nimettyihin koulutus- ja työllistymishaasteisiin ja niiden ratkaisemiseen. Muiden kielteisten seurausten ohella segregatiolla on myös taipumus jäykistää työmarkkinoita.

Välkky Pirkanmaa on työelämän tasa-arvon edistämisen kannalta mahdollisuus. Tämä edellyttää, että sukupuolen mukainen segregatio tunnistetaan työelämän ja koulutuksen haasteeksi ja sen purkaminen sisällytetään maakunnan toimiin. Sisällyttäminen on tarpeen sekä poikkileikkaavasti, kaikkia toimia koskien, että erillisinä koulutuksen ja osaamisen tasa-arvoa edistävinä hankkeina. Kun segregatiota lähdetään tavoitteellisesti purkamaan, lisätään samalla työelämän rakenteiden joustavuutta. Ideaalitulanteessa segregation purkaminen lähtee liikkeelle jo koulumaailmasta, sillä koulutuksen eriytyminen sukupuolen mukaan on suorassa yhteydessä myöhempään työelämän segregatioon.¹⁷

Konkreettisesti segregatiota voidaan purkaa esimerkiksi ohjelmaan kirjattujen monialaisuuteen tähtäävien yhteistyökulttuuri- ja toimintamallien kehittämisessä. Kun kehittämisessä tuodaan yhteen erilaisia aloja, kuten teknisiä ja käyttäytymistieteellisiä tai luovia aloja, saadaan monipuolisia vaikutuksia. Yhtäältä toimialarajojen ylittäminen voimistaa tasa-arvoa kärkialojen syntymisessä. Toisaalta se vahvistaa suomalaisen innovaatiojärjestelmän kyvykkyyttä vastata entistä paremmin sen tunnistettuihin haasteisiin, kuten talouden monipuolistamiseen, työmarkkinoiden joustavuuden

¹³ Esim. Mikkela, Elina (2013)

¹⁴ Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutusrakenne [verkkojulkaisu]

¹⁵ http://www.tilastokeskus.fi/til/tyokay/2013/04/tyokay_2013_04_2015-10-23_tie_001_fi.html

¹⁶ Teräsaho & Keski-Petäjä (2016)

¹⁷ Koulutuksen segregatio (THL) <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/koulutus/koulutuksen-segregatio>

lisäämiseen ja laajempien yhteiskunnallisia tarpeita koskevien kysymysten ratkaisemiseen¹⁸. Monialaisuus voi yhtä aikaa purkaa segregatiota ja vahvistaa kaupallisesti menestyksekkäiden ja yhteiskunnallisia ongelmia ratkoviin innovaatioiden syntyä.

Tasa-arvonäkökulma liittyy kiinteästi myös yrittäjyyden tukemiseen suunnattujen palveluiden kehittämiseen. Naiset muodostavat yrittäjistä vähemmistön. Lisäksi naisten ja miesten yrittäjäprofiilit poikkeavat jonkin verran toisistaan: naisten yritykset sijoittuvat tyypillisesti palvelualalle ja miesten yritykset rakennusalalle. Lisäksi naisten yritykset ovat pienempiä kuin miesten, ja miesyrittäjien tulot ovat keskimäärin selkeästi naisyrittäjien tuloja suuremmat.¹⁹ Muun muassa nämä seikat täytyy huomioida, jotta yrittäjyyttä voidaan tukea mahdollisimman tasa-arvoisesti.

Yhdenvertaisuusvaikutukset

Välkkyllä Pirkanmaalla on sekä suoria että välillisiä vaikutuksia yhdenvertaisuuteen. Yleisimmällä tasolla yhdenvertaisuuden parhaat mahdollisuudet osana osaamisen ja yrittäjyyden kehittymistä liittyvät mukaan ottavan talouskasvun ajatteluun. Mukaan ottava talouskasvu on talouskasvua, johon ei liity eriarvoisuuden kasvua. Tästä näkökulmasta ”suositeltavaksi voidaan nähdä sellainen politiikka, joka parantaa laajasti osaamista, edesauttaa talouden sopeutumista muuttuviin olosuhteisiin ja pitää samalla huolen niistä yksilöistä, joiden tilanne muutosten myötä vaikeutuu merkittävästi.”²⁰ Mitä laajemmalle pohjalle talouden kärkialat voidaan perustaa, sitä laajemmin siitä hyötyy koko yhteiskunta.

Kohdennettuja vaikutuksia on ennen kaikkea kansainvälistymisen ja julkisten hankintojen saralla. Välkky Pirkanmaa tavoittelee painokkaasti kansainvälistymistä. Välkky Pirkanmaa on myös entistä heterogeenisempi Pirkanmaa. Tämän tavoitteen kestävä toteuttaminen edellyttää yhdenvertaisuutta tukevia toimenpiteitä. Monikulttuuriset työyhteisöt, yhteiskunnan palvelujen yhdenvertaisuus ja kaikkien sektoreiden työmarkkinoiden syrjimättömyys ovat kansainvälistymisen systeemisiä edellytyksiä. Kansainvälinen työvoima tarvitsee myös palveluita, joten yhdenvertaisuuden edistämistä tarvitaan myös sosiaali- ja terveysalalla, kouluissa ja muissa yhteiskunnan palveluissa.

Erityisryhmien, kuten ikääntyneiden ja vammaisten näkökulmasta erityisesti älykkääseen infrastruktuuriin ja innovatiivisiin hankintoihin panostaminen on mahdollisuus yhdenvertaisuuden lisäämiseen. Kun hankinnoissa jo lähtökohtaisesti huomioidaan eri kieli- ja ikäryhmät sekä vammaiset, varmistetaan niiden saavutettavuus kaikille ihmisryhmille. Samalla luodaan kansainvälistymisen mahdollisuuksia. Joustava, syrjimätön palvelu tai tuote on valmiimpi toimimaan kansainvälisillä markkinoilla.

¹⁸ Suomen innovaatiopolitiikan OECD-arviointi 2017. TEM

¹⁹ Huhta & Pasila (2013)

²⁰ <https://www.eurojatalous.fi/fi/2016/artikkelit/mukaan-ottava-talouskasvu-suomessa/>

Ehyt Pirkanmaa

Ehyt Pirkanmaa vahvistaa osallisuutta, vaikuttamista, työllisyyttä ja turvallisuutta maakunnassa. Näin tehdessään se ottaa suoraan otteen yhdenvertaisuuden haasteista. Nämä toimet kohdistuvat suoraan ihmisiin, Osallisuus, vaikuttaminen, työllisyys ja turvallisuus ovat kaikki mitä suurimmassa määrin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä. Maakuntaohjelman kokonaistavoitteiden mukaisesti näillä toimilla halutaan taata ensisijaisesti alueen vetovoima ja kasvu. Tavoitteet voivat oikein toteutettuina korjata myös piilevää ja tiedostamatonta eriarvoisuutta ja syrjintää. Ehyen Pirkanmaan toimenpiteiden suuntaaminen ja toteuttaminen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskriteerit huomioiden voimistaa toimien vaikuttavuutta tai on jopa toimien vaikuttavuuden välttämätön edellytys.

Tasa-arvovaikutukset

Ehyen Pirkanmaan tasa-arvovaikutukset liittyvät siihen, mitä turvallisuuden ja osallistumisen kaltaiset asiat pitävät sisällään ja miten ne käsitetään. Käsitteet eivät saa yleisluontoisessa ohjelma-asiakirjassa vielä kovin konkreettisia sisältöjä. Kaikki teemat ovat kuitenkin sellaisia, joiden tiedetään tutkimusten perusteella sisältävän paljon tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä eriarvoistumis- ja vaikutusmekanismeja.

Esimerkiksi turvallisuuden kokemus ja turvallisuuteen panostaminen tarkoittavat tutkimusten mukaan eri asioita eri sukupuolten näkökulmasta. Naiset muun muassa raportoivat miehiä useammin fyysisen väkivallan kokemisesta. Lisäksi naiset kärsivät väkivallasta miehiä useammin kotona ja työpaikalla, kun taas miehet joutuvat väkivallan uhriksi naisia useammin julkisissa tiloissa.²¹ Kun pyritään parantamaan turvallisuutta, on syytä olla tietoinen näistä eroista. Jos turvallisuus ajatellaan esimerkiksi vain koetuksi turvallisuudeksi satunnaista, kaupunkitilassa tapahtuvaa väkivaltaa vastaan, ovat toimenpiteet jo voimakkaasti suuntautumassa vain tiettyyn, kapeaan ja tilastollisesti jopa epätodennäköiseen väkivallan kategoriaan.

Työn ja osaamistarpeiden murrokseen vastaamiseen puolestaan liittyy kiinteästi koulutuksen ja työelämän voimakas sukupuolittunut segregoituminen. Kuten todettua, segregatio lisää työmarkkinoiden joustamattomuutta.

Yhdenvertaisuusvaikutukset

Yhdenvertaisuuden tukeminen Välkyn Pirkanmaan saralla kytkeytyy ns. hyvien väestösuhteiden tavoitteisiin. Hyvät väestösuhteet pyrkivät vahvistamaan myönteistä vuorovaikutusta ja osallisuutta eri elämänalueilla. Sen merkkejä ovat kokemus yhteenkuuluvuudesta, turvallisuudesta, syrjimättömyydestä, osallisuudesta ja vaikuttamisesta.²² Osallisuus on yhteydessä myös mm. rikollisuuden ennaltaehkäisyyn.²³

Ehyellä Pirkanmaalla on monia ja useita eri ryhmiä koskevia yhdenvertaisuusvaikutuksia. Käytämme tässä esimerkkinä erityisesti kahta tavoitetta: avointen osallistumisalustojen hyödyntäminen ja turvallisuuteen panostaminen maakunnan vetovoimatekijänä. Avointen osallistumisalustojen kehittämisessä ja käyttöönnotossa on pohdittava, ketä niiden kautta tavoitetaan. Suomessa yhteiskunnallinen osallistuminen ja kiinnostus on polarisoitunut muun muassa sosioekonomisen aseman, asuinalueen, iän ja koulutuksen mukaan. Yhteiskunnallisen osallistumisen ulkopuolelle

²¹ Danielsson & Kääriäinen (2016)

²² Oikeusministerio.fi: Hyvät väestösuhteet

²³ Oikeusministerio.fi: Hyvät väestösuhteet

uhkaavat pudota etenkin heikosti kouluttautuneet nuoret ja maahanmuuttajat.²⁴ Jotta osallistumisen alustat ja tilat olisivat aidosti avoimia ja mukaan ottavia, on syytä pohtia, miten eri ryhmien edustajien ääni saataisiin niiden kautta kuuluviin.

Fyysisen väkivallan kokemukset vaihtelevat sukupuolen lisäksi myös muiden tekijöiden mukaan. Esimerkiksi nuoret kokevat fyysistä väkivaltaa useammin kuin vanhempiin ikäryhmiin kuuluvat.²⁵ Lisäksi vammaiset ihmiset kohtaavat väkivaltaa useammin kuin vammattomat.²⁶ Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat vammaiset naiset.²⁷

Kun turvallisuus hahmotetaan laajasti, siihen liittyvät myös palvelujen saatavuus ja turvallisuus eri väestöryhmille. Jos esimerkiksi kasvatus-, terveys- ja sosiaalipalvelut suunnataan selkeästi keskivertoväestölle, ne voivat jättää tahattomasti huomioimatta muiden väestöryhmien tarpeet samojen palveluiden käyttäjinä. Esimerkiksi seksuaali- ja erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluville nuorille kouluympäristöön liittyvät kiusaamiskokemukset ovat melko yleisiä.²⁸

²⁴ Demokratiapoliittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisu 7/2017, 28

²⁵ Danielsson & Kääriäinen (2016)

²⁶ Hughes ym. (2012)

²⁷ Esim. Document on Violence against Women with Disabilities (2010)

²⁸ Huotari, Törmä & Tuokkola (2011)

Kestävä Pirkanmaa

Kestävän Pirkanmaan tavoitteena on luoda kasvua, elinvoimaa ja hyvinvointia ekologisesti kestäväällä tavalla. Yhdistävä käsite on resurssiviisaus, jonka edistämistä tavoitellaan kaikilla toimialoilla. Kiertotalous, biotalous ja uusiutuva energia ovat Välkyn Pirkanmaan lailla kysymyksiä, joiden vaikutukset eivät suoraan liity tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Teemassa tavoitellaan myös laadukkaita, monimuotoisia, terveellisiä ja turvallisia elinympäristöjä. Tällä teemalla on läheinen suhde ihmisiin, ja siten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Vaikutuksiltaan se on silti välillinen.

Tasa-arvoaikutukset

Teollisuuteen, alkutuotantoon ja teknologiaan liittyvänä Kestävä Pirkanmaa sisältää samat riskit kuin Välkky Pirkanmaa. Tukemalla näitä tavoitteita yksinomaan tiettyjen sukupuolittain voimakkaasti jakautuneiden toimialojen kautta, on mahdollisuus vahvistaa miesvaltaisten alojen arvonlisää suhteessa naisvaltaisempiin aloihin. Ohjelma-asiakirjan maininta resurssiviisauden ulottamisesta kaikille toimialoille on hyvä mahdollisuus ulottaa kestävyysajattelua kaikille sektoreille, tunnistaen myös ei-teknologiset kestävyyskeinot ja palveluinnovaatiot. Tällainen sisältölähtöinen segregaaation purkamisen tai ainakin vahvistamatta jättäminen tukee kestävyyskeinojen tavoitteita laajalla rintamalla.

Elinympäristöjen kehittäminen on teema, jolla voi olla sukupuoleen liittyviä vaikutuksia. Eri sukupuolta edustavat ihmiset voivat kokea asuin- ja elinympäristönsä viihtyisyyden toisistaan poikkeavalla tavalla. Eri ryhmien kokemusta viihtyisyydestä, ja ennen kaikkea turvallisuudesta, voidaan usein parantaa jo suhteellisen pienillä asioilla, kuten huolehtimalla hyvästä katuvalaistuksesta.

Yhdenvertaisuusvaikutukset

Kestävän Pirkanmaan toimenpiteissä yhdenvertaisuusvaikutukset liittyvät ennen kaikkea liiketoiminnan työllistävään vaikutukseen. Esimerkiksi maahanmuuttajien hakeutuminen alkutuotannon tehtäviin on monin paikoin alkutuotannon työvoiman riittävyyden edellytys jo nyt²⁹. Yhdenvertaisuutta tukevilla toimilla tuetaan kiertotaloudenkin alalla joustavaa työvoimansaantia ja sisäsyntyistä kansainvälistymistä.

Laadukkaat, monimuotoiset, turvalliset ja terveelliset asuin ympäristöt ovat tärkeä tavoite eri ikäryhmien, alkuperän, sairauden tai muun tekijän näkökulmasta. Asuin ympäristöjen eriarvoistumisen riskit tunnistava, ja siihen ennaltaehkäisevästi vaikuttava kehittämissuunnitelma tukee esimerkiksi vammaisten, maahanmuuttajien tai ikääntyneiden elinympäristöjen laatua.

²⁹ Ks. esim. Mattila & Björklund 2013

Saavutettava Pirkanmaa

Saavutettavuudesta on lähtökohtaisesti hyötyä kaikille väestöryhmille, ja sillä on siten mahdollisuus tukea sekä tasa-arvoa että yhdenvertaisuutta. Kun maakunta on kaikille ihmisryhmille saavutettava, se on myös entistä houkuttelevampi paikka sekä asua, elää että yrittää.

Tasa-arvovaikutukset

Kattavan ja edullisen joukkoliikenteen toteuttaminen vaikuttaa eritoten naisiin, jotka ovat joukkoliikenteen käytössä miehiä aktiivisempia. Infrastruktuurihankkeiden suorat työllisyysvaikutukset kohdistuvat miesvaltaisille aloille.

Naiset käyttävät sekä linja-autoa että junaa useammin kuin miehet. Miehet puolestaan kulkevat naisia useammin henkilöautolla. Yli 75-vuotiailla naisilla on käytössään ajokortti suhteellisesti harvemmin kuin millään muulla ryhmällä. Vastaavasti 35-54-vuotiaat miehet omistavat ajokortin kaikkein useimmin. Yhdessä auton käyttömahdollisuuden kanssa ajokortin omistaminen on yhteydessä siihen, miten ja kuinka pitkiä matkoja ja kuinka usein ihminen liikkuu.³⁰

Yhdenvertaisuusvaikutukset

Liikkumisen ja älypalveluiden kehittäminen on mahdollisuus vahvistaa erityisryhmien, kuten eri kieli- ja ikäryhmien sekä vammaisten, yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuden vahvistuminen edellyttää, että palvelut suunnitellaan näiden ryhmien käyttötarpeet huomioiden. Joukkoliikenteen käyttö vaihtelee myös muiden tekijöiden mukaan. Esimerkiksi kerrostaloalueiden asukkaat käyttävät joukkoliikennettä enemmän kuin pientaloalueiden asukkaat.³¹

Kaikissa palveluissa hinta on keskeinen, ja usein muiden tekijöiden kanssa risteävä yhdenvertaisuustekijä. Edulliset palvelut ovat useamman ihmisryhmän saavutettavissa. Tämä koskee myös yhdyskuntarakenteen eheyttämistä. Täydennysrakentamisen vaikutus yhdenvertaisuuteen riippuu siitä, millaisia asuntoja rakennetaan ja kenelle.

³⁰ Liikennevirasto (2012)

³¹ Im.fi

Älykkään erikoistumisen sisältökärjet

Tasa-arvovaikutukset

Tasa-arvonäkökulmasta älykkään erikoistumisen sisältökärjissä on edellä esitetyn kaltaisia haasteita ja mahdollisuuksia liittyen eri toimialojen sukupuolittaiseen segregatioon. Teollisuuden digitalisaatio-kärki kohdistuu selkeästi miesvaltaiselle alalle. Toisaalta mukana on myös naisvaltaisia tai tasaisemmin jakautuvia toimialoja, kuten sosiaali- ja terveysala sekä älykkään kaupungin palvelut. Näiden kärkialojen tukemisen tasa-arvovaikutukset riippuvat siitä, miten toimet kohdennetaan ja toteutetaan. Esimerkiksi terveysalalla teknologian ohella palvelumuotoilun, käyttäjäkokemuksen ja aineettoman arvонуonnin sisällyttäminen hankkeisiin tukee sekä työllisyyden että vaikuttavuuden tasa-arvoa.

Yhdenvertaisuusvaikutukset

Älykkään erikoistumisen sisältökärjistä yhdenvertaisuusvaikutuksia on selkeimmin älykkään kaupungin ratkaisulla. Älykäs kaupunki voi olla hyvin rakennettuna saavutettavampi, syrjimätön ja kaikille avoimempi kaupunki. Ilman yhdenvertaisuusnäkökulmaa, siis erilaisten mahdollisuuksiltaan heikompien ryhmien tunnistamatta jättämällä, älykäs erikoistuminen pahimmillaan lisää eriarvoisuutta. Älykkäästä kaupungista tulee entistä toimivampi, saavutettavampi ja hyödyllisempi niille, joilla ei tähänkään saakka ole ollut vaikeuksia.

Yhteenveto ja suositukset

Aluekehitys on tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta ristiriitainen kenttä. Toisaalta perinteet ovat pitkät ja ne on kirjoitettu sisään sekä aluekehittämisen perustaviin tavoitteisiin että tärkeimpiin välineisiin. Aluekehityksessä pyritään tasaamaan alueiden välistä kehitystä ja estämään eriarvoistumista. Alueiden välinen sosioekonominen yhdenvertaisuus on koko aluekehittämisen ydin. Euroopan unionin rakennerahastot ovat alusta alkaen, siis jo 60 vuoden ajan, edellyttäneet tasa-arvovaikutusten arviointia. Nykyisellä ohjelmakaudella 2014-2020 on siirrytty valtavirtaistamiseen. Sukupuolivaikutusten arviota edellytetään jokaiselta rahoitettavalta hankkeelta.

Silti aluekehitykselle tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat hankalia asioita. Alue- ja elinkeinokehittämisen ytimessä ovat Suomessa teollisuuden, teknologian ja osaamisen edistäminen. Innovaatiopolitiikan nouseminen monen maakunnan, Pirkanmaankin, strategiisiin kärkiin vahvistaa tätä. Talouden kehittäminen on vientiteollisuuden kehittämistä. Suomalaisen yhteiskunnan piirre on voimakas segregatio eli jakautuminen miesten ja naisten töihin. Käytännössä useimmat aluekehittämisessä tuetuista aloista ovat miesvaltaisia. Tämä piirre yksinään tekee aluekehittämisestä merkittävän tasa-arvokysymyksen.

Tämä piirre on vahvin tasa-arvokysymys myös Pirkanmaan maakuntaohjelmassa. Teknologia, teollisuus ja rakentaminen ovat maakuntaohjelman painoaloja suoraan tai välillisesti. Sen sijaan naisvaltaiset terveys-, koulutus- ja kaupan alat jäävät suurelta osin maakuntaohjelmalla tuettavien alojen ulkopuolelle. Maakuntaohjelma voi näin tahattomasti investoida yhteiskunnan kehitykseen epätasa-arvoa vahvistavalla tavalla. Segregaatiota purkavat toimet kärkialojen sisällä ovatkin keskeisin ja toistuva toimenpide-ehdotus maakuntaohjelman tasa-arvovaikutusten arviossa.

Käsillä oleva tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on tehty Pirkanmaan päivitetyn maakuntaohjelman 2018 – 2020 luonnokselle. Kyseessä on maakuntaohjelma, joka esittelee maakunnan kolme kehittämiskokonaisuutta ja niiden keskeisimmät sisällöt. Ohjelma ei ota vielä kantaa siihen, mitä käytännön toimenpiteitä, hankkeita tai päätöksiä sisältöihin liittyy. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnin tuloksia voidaan siis käyttää hyväksi, kun ohjelman toteuttamisen seuraavia askelia työstetään.

Pirkanmaan maakuntaohjelma on kirjoitettu sukupuolineutraalisti. Tällainen kirjoitustapa voi tuntua luontevalta, sillä se kohtelee kaikkia ihmisiä näennäisesti tasa-arvoisesti. Ongelma on, että sukupuolineutraali tyyli ei tuo esille sitä, millaisia tosiasiallisia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutuksia erilaisilla toimenpiteillä on.

Pirkanmaan maakuntaohjelman haaste sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta on etenkin kärkialojen todennäköinen sukupuolittuneisuus ja kehittämispanosten voimakas kohdentaminen niiden hyväksi, mikä edelleen vahvistaa sukupuolten eriarvoisuutta, alojen tuottavuuseroja ja kilpailukykyä. Toisaalta kärkialojen kehittäminen on nimenomaan erinomainen mahdollisuus purkaa sukupuolten välistä segregatiota työelämässä. Tasa-arvotavoitteiden rinnalla se lisää työelämän joustavuutta, ja sen kautta työllisyyttä ja tuottavuutta. Painopisteissä on monta hyvää mahdollisuutta huomioida naisten ja miesten toimiminen eri toimialoilla. Tätä jakoa voi purkaa kasvatuksen ja koulutuksen kautta erityisesti monialaisuutta ja eri koulutusaloja tukevassa toimintalinjassa.

Yhdenvertaisuuskysymykset ovat aluekehityksessä sukupuolten tasa-arvoa etäisempiä.

Pirkanmaan kasvulle sekä maahanmuutto että täällä jo olevat vähemmistöt ovat tärkeä mahdollisuus. Yhdenvertaisuuden rakentaminen näille ryhmille sekä yksilöinä että perheinä, on edellytys vaikuttavalle kehittämiselle. Myös muiden vähemmistöryhmien, kuten vammaisten sisällyttäminen toimenpiteisiin on pitkällä tähtäimellä maakunnille tärkeä tehtävä. Inklusiivinen kehittämisselitys nostaa eri ihmisryhmien mahdollisuuksia talouden ja työn keinoin. Se on monin verroin halvempaa ja inhimillisesti kestävämpää kuin syrjäytyneiden hoitaminen sosiaali- ja terveyspalveluiden keinoin.

Suosituks

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus eivät rakennu ilman tekoja. Näitä tekoja on tehtävä kaikilla hallinnon ja kehittämisen tasoilla, mukaan lukien maakuntaohjelmat ja niiden toteuttaminen. Edellä tehtyjen huomioiden pohjalta suosittelemme, että Pirkanmaan maakuntaohjelman ja siitä johdettavien toimenpiteiden toteuttamisessa otetaan huomioon ainakin seuraavat asiat:

- tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden mainitseminen ja siten näkyväksi tekeminen Pirkanmaan maakuntaohjelma-asiakirjassa
- ohjelman seurantaan liittyvien, suoraan ihmisiä koskevien tilastojen ja indikaattoreiden erittely sukupuolittain ja mahdollisesti muiden yhdenvertaisuuskriteerien (esim. ikä, alkuperä) mukaan
- sektorirajat ylittävän yhteistyön vahvistaminen työelämän sukupuolittunutta segregatiota purkavalla tavalla
- kansainvälistymisen kestävä vahvistaminen huolehtimalla yhdenvertaisuudesta yhteiskunnan eri sektoreilla työelämästä koulutukseen ja terveydenhuoltoon
- yhdenvertaisuusnäkökulman edellyttäminen osana innovatiivisia julkisia hankintoja, sekä vahvistaminen muissakin innovaatioissa, jotka koskevat esim. käyttöliittymiä, liikkumista tai turvallisuutta
- osallisuuteen ja eriarvoistumiseen liittyvien toimenpiteiden suuntaaminen sukupuoli- ja syrjintänäkökulmaiseen, tutkittuun tietoon nojautuen.

Arviointitaulukot

S=suoria vaikutuksia V=välillisiä vaikutuksia

Välkky Pirkanmaa	Sukupuolirelevanssi	Yhdenvertaisuusrelevanssi	Muu tasa-arvorelevanssi
1) Maakunnan yhteinen osaamisalueiden ja tutkimus- ja innovaatiotoiminnan profilointi ja erikoistuminen, rahoituksen kohdentaminen uusiin teknologia- ja liiketoimintakärkiin (esim. robotiikka, automaatiikka, 3D-tulostus)	S Teknologia on miesvoittoisesti segregoitunut ala. Laajassa mittakaavassa mahdollista toteuttaa sukupuolisegregaation purkuun tähtääviä toimia koulutuksen, työelämän ja yrittäjyyden alueilla.	V Monikulttuurisuus ja ulkomaiset osaajat ovat keskeisessä asemassa teknologia- ja liiketoiminta-alojen kehittämisessä. Monikulttuurisuuden näkökulman sisällyttäminen hankkeisiin ja niiden suunnitteluun vahvistaa kansainvälistymistä ja osaamisen monipuolistamista. Osaajien houkuttelussa ja/tai maakunnassa pitämisessä voisi olla hyväksi, että huomiota kiinnitettäisiin myös sosiaalisiin tekijöihin ja muiden alojen työllisyyteen: osaajien päätöksiin vaikuttavat mm. kotoutuminen, koulutus- ja hoitopaikat lapsille, jatkuvuuden takaaminen ja puolison työllistyminen.	
2) Organisaatio- ja toimialarajat ylittävää kumppanuutta ja yhteiskehittämistä tukevat yhteistyökulttuuri- ja toimintamallit	V Huomio siihen, kehitetäänkö yhteistyökulttuuria ja yhteistoimintamalleja sekä mies- että naisvaltaisten alojen kesken. Kumppanuus- ja yhteistoimintamalleissa yksi mahdollisuus 40/60-mallin käyttöön otto erityisesti julkisissa työryhmissä. Toimialarajojen ylittämisessä huomio siihen, ylittyvätkö mies- ja naisvaltaisten aloja rajat. Tämä on paitsi tasa-arvokysymys, vahvistaa aineettoman lisäarvon syntymistä. Aineettoman lisäarvon tuottaminen edellyttää teknologisen teknologisten yhdistelmien sijaan mm. teknologia-	V Hallinnon ja toimialojen välinen yhteistyö painottuu kantasuomalaisiin, hallinnossa ja organisaatioissa vakiintuneissa asemassa oleviin korkeakoulutettuihin. Toimenpiteiden osuvuuden ja vaikuttavuuden varmistamiseksi työryhmien, ohjausryhmien ja muiden elinten kokoonpanon monipuolisuutta kannattaa vahvistaa niissä toimenpiteissä, joissa kohteena ovat monikulttuuriset tai esimerkiksi epäselvissä työsuhteissa toimivat osaajat.	

		humanismi tai terveysteknologia-hoitotiede -yhdistelmiä.			
3) Monitieteinen ja soveltava koulutus kaikilla asteilla oppilaitosrajat ylittäen	V	"...kaikilla asteilla oppilaitosrajat ylittäen" ja kaikilla koulutusaloilla. Tämä on erinomainen tilaisuus purkaa koulutuksen voimakasta segregaatiota, joka on yksi suomalaisen työelämän joustamattomuuden keskeinen taustatekijä. Muistettava koulutusalojen ja tätä kautta työmarkkinoiden segregoituminen sukupuolen mukaan, kun mietitään painopistealueita. Segregaation purkaminen lähtee sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja opetuksesta, mihin mahdollista vaikuttaa esim. hankkeiden kautta.	V	Esimerkiksi maahanmuuttajilla ja vammaisilla voi olla oppijoina erityistarpeita.	
4) Yritysten ja kumppaniverkostojen kansainvälistäminen, huippuosaaajien ja kansainvälisten toimijoiden houkuttelu, osallistuminen kansainvälisiin tutkimus- ja kehitysohjelmiin	V	Ks. edelliset. Monet alat ovat sukupuolittuneita, joten ei ole samantekevää, millä aloilla pirkanmaalaisten osaamisen taso on kansallista kärkeä ja joille esim. rahoitusta houkutellaan. Samantapaisia vaikutuksia on sillä, mille aloille houkutellaan kansainvälistä työvoimaa tai minkä alojen tutkimus- ja kehitysohjelmiin osallistutaan. Kansainvälistymisen tasa-arvossa merkitystä on mm. sukupuolten edustuksella (en saa enää kiinni, mihin tällä edustuksella viitataan?) ja puolisoiden asemalla suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa perusmalli on kahden ansaitsevan aikuisen varassa. Tämä vaikuttaa myös tulijoiden sosiaaliseen inklusioon.	V	Yksi näkökulma kansainvälistymiseen on sisäsyntyinen kansainvälistyminen, jota voi syntyä kiinnittämällä huomiota esim. maahanmuuttajataustaisten ja eri vähemmistöryhmien tasapuoliseen rekrytointiin. Kestävä kansainvälistyminen vs. (akateeminen) siirtolaistyövoima. Hyvä (viittasiko tämä 'hyvä' johonkin, vai poistetaanko se?) huomio kulttuuriseen kansainvälistymiseen. Ulkomailta muuttavilla haavoittuvampi asema esim. tutkimusrahoituksessa (suomalaiset rahastot eivät aina myönnä rahoitusta ulkomaisille), sosiaaliturvassa ja yhteiskunnassa toimimisessa. Vastuullinen innovaatio ei ole ryöstöviljelyä.	Kestävään kansainvälistymiseen kuuluu pitkäjänteisyys ja siirtymävaiheiden kustannusten ja riskien huomiointi. Yritysten kansainvälistymisessä on merkitystä myös alueiden välisellä tasa-arvolla; tukipalveluiden saatavuus ja saavutettavuus myös reuna-alueiden kärkiyrityksissä.
5) Kehittämisen- ja kiihdytysalustat yrityksille ja asiakaslähtöiset	S	Yrittäjyys on miesvaltaista ja eri sukupuolilla on yrittäjyyden	V	Maahanmuuttajien valmiudet ja tietopohja yrityksen perustamiseen.	

toimintamallit kasvua tukeville palveluille		käynnistämässä ja kehittämässä eri tarpeet. Naiset käyttävät esim. tukipalveluita eri tavalla kuin miehet, mm. kehitellessään yritysidea. Palvelupolkujen rakentamisessa ja tarjonnassa kannattaa huomioida naisten ja miesten erilaiset tavat perustaa yrityksiä. Naisten toimintatapoja mahdollistava yritysneuvontajärjestelmä tukee naislähtöisiä yrityksiä ja lisää näin yrittäjyyspoolia pienillä teoilla. Tämä voi olla joko erityisesti naisiin kohdistettuja yrittäjyystoimenpiteitä tai yleisen palvelupolun rakentamista segregatio huomioiden. Lisäksi myös yritykset segregoituneet toimialoittain: miesten yritykset useimmin rakennusosalalla ja naisten palvelualalla.		
6) Älykäs infrastruktuuri ja rakentaminen sekä näitä tukevat innovatiiviset hankinnat	S	Rakennusala miesvaltainen ala. Naisten johtamat yritykset ovat usein pienempiä ja paikallisempia kuin miesten johtamat. Kilpailutuksissa mahdollisuus varmistaa ja vahvistaa pienempienkin paikallisten yritysten osallistumismahdollisuuksia. Esim. sertifikaattien hinta voi olla pk-yritykselle liian korkea. Yritysverkostojen tukeminen vahvistaa pienten yritysten osallistumismahdollisuuksia.	S	Älykäs infrastruktuuri on erinomainen mahdollisuus tukea yhdenvertaisuutta. Liikkumisen tapojen käytettävyys erityisryhmillä ja esimerkiksi käytettävyys erityisryhmien näkökulmasta on mahdollista sisällyttää innovatiivisten hankintojen kriteereihin. Yhdenvertainen toimintaympäristö on parempi kaikille. Yhdenvertainen ja monikulttuurinen käyttöliittymä, toimintamalli tai muu ominaisuus helpottaa myös innovatiivisen hankinnan siirrettävyyttä kansainvälisille markkinoille.
Ehyt Pirkanmaa				
1) Avoimet osallistumisalustat ja tilat yhteisöjen uusien ideoiden ympäristöinä	V	Naisten tietämys politiikasta on miehiä heikompi. Heikko tietämys korreloi sen kanssa, miten kiinnostavana politiikkaa pidetään. Miten eri	S/V	Esteettömyyden huomiointi niin sähköisissä kuin fyysisissäkin tiloissa ja kohtaamisissa. Mahdollisuus liikkua mahdollisuuksien tasa-arvosta

		sukupuolia edustavat ihmiset saadaan osallistumaan tasapuolisesti?	tosiasialliseen tasa-arvoon, esim. huomioimalla maahanmuuttajataustaisten ryhmien kykyyn järjestäytyä ja toimia. Korkeakoulutetuilla muita paremmat valmiudet osallistua ylipäätään. Suomessa poliittinen osallistuminen ja yhteiskunnallinen kiinnostus polarisoitunut mm. sosioekonomisen aseman, asuinalueen, iän ja koulutuksen mukaan, mikä voi asettaa haasteita osallistumisalustojen aidolle tavoittavuudelle.		
2) Elämykset, kulttuuri, tapahtumat sekä muut pehmeät vetovoimatekijät Tampereella ja muualla maakunnassa	V	Kulttuuriala on jakautuu nais- ja miesenemmistöisiin aloihin. Esimerkiksi av-alalla on todennettu sukupuolten eriarvoisuus taiteen julkisessa rahoituksessa, ja taiteilijabarometrin mukaan eriarvoisuutta koetaan myös muilla aloilla. Kulttuurialalla tarvitaan muiden alojen lailla sekä tasa-arvokriteerin huomioimista että täsmätoimenpiteitä niin kulttuurin tuotannon kuin kuluttamisenkin näkökulmista.	S/V	Kulttuurin tuotannossa tasa-arvon ohella on myös yhdenvertaisuuden haasteita rahoituksen jakautumisessa. Kulttuurin kuluttamisessa eri ihmisryhmien mahdollisuudet osallistua aktiviteetteihin voivat olla keskenään epäyhdenvertaisia esim. esteettömyyskysymysten, kielikysymysten tai sosioekonomisen aseman vuoksi. Kansallislähtöinen kulttuuri luo eriarvoisuuden kokemusta. Apuna inklusiivinen kulttuurinäkemys ja kotouttaminen.	
3) Eriarvoistumisen ja maakunnan eri osien kehittyneisyyserojen vähentäminen, mm. maaseutu-kaupunki -akselilla	S	Ikääntyneitä naisia asuu kaupunkiseudulla enemmän kuin miehiä.	S	Alueiden lisäksi tarkastelua voisi laajentaa eri ihmisryhmien väliseen eriarvoistumiseen. Kysymys viime kädessä siitä, miten taataan kaikille yhtäläiset mahdollisuudet elää, kouluttautua, työskennellä ja käyttää palveluita riippumatta mistään yksilön henkilökohtaisesta ominaisuudesta.	Tampere ja Etelä-Pirkanmaa muuttovoittoalueita, maaseutumaiset kunnat muuttotappioalueita. Toisaalta opiskelukaupunkina Tampere kärsii muuttotappiota työllisistä ja hyvä- ja keskituloisista - muuttajat ovat opiskelijoita, työpaikkojen perässä tulijoita ja "etelään tulijoita". Työlliset perheelliset, koulutetut, aktiivi-ikäiset, hyvä- ja keskituloiset muuttavat Etelä-Pirkanmaalle

<p>4) Työllistämistä tukevat kokeilut, saumattomat koulutus- ja työllistymisketjut, yritys yhteistyö ja matalan byrokratian työllistämispalvelut</p>	<p>V Sukupuolisegregaatiota mahdollista purkaa sekä koulutuksen, työelämän että yrittäjyyden alueilla kannustamalla ja tukemalla kaikkia sukupuolia tasapuolisesti eri aloille. Segregaation purkaminen lähtee sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta ja opetuksesta jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Naiset kokevat sukupuoleen perustuvaa häirintää ja syrjintää miehiä useammin. Myös palkkaepätasa-arvo on edelleen ongelma. Työpaikoilla tasa-arvoa voi edistää kattavilla ja toiminnallisilla tasa-arvosuunnitelmilla (osin myös lakisääteistä). Naisvaltaisilta julkisilta aloilta säästäminen luo yhä enemmän kiirettä ja näin todennäköisesti myös työperäistä pahoinvointia. Myös kiusaaminen yleisempää aloilla, joilla kiire aiheuttaa jatkuvaa räsitystä. Miesvaltaisilla aloilla enemmän fyysisiä loukkaantumisia.</p>	<p>V Eri ihmisryhmien huomioiminen. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin, vammaisiin sekä rodullistettuihin kohdistuu syrjintää myös opiskelu- ja työelämässä. Palveluiden kattavuus, saavutettavuus ja tavoitteellisuus tuottavat yhdenvertaisuuseroja. Positiivinen erityiskohtelu. Työyhteisöjen monimuotoistaminen >> Monimuotoisuuden toteutumisen edistämällä ja strategiaan kirjaamisella on positiivinen vaikutus yritysten ja yhteisöjen toimintaan.</p>	
<p>5) Työn ja osaamistarpeiden murrokseen vastaaminen ennakoivilla ja suunnatuilla työkaluilla</p>	<p>S Ks. yllä. Erityisen tärkeää olisi kiinnittää huomiota sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen ja opetukseen, jotta segregaatiota saadaan purettua alkujuurilta lähtien.</p>	<p>V Ks. yllä. Eri ihmisryhmien mahdollisuudet kouluttautua haluamalleen alalle haluamallaan tavalla vaihtelevat, esim. maahanmuuttajat.</p>	
<p>6) Turvallisuuteen panostaminen maakunnan vetovoimatekijänä</p>	<p>S Naiset kärsivät väkivallasta miehiä useammin kotona ja työpaikalla. Miehet joutuvat väkivallan uhriksi naisia useammin julkisissa tiloissa. Eibinääristen ja sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevien kohtaama väkivalta. Syrjäytymisen ehkäisyssä otettava huomioon eri sukupuolille tyypillinen syrjäytymiskehitys ja -riskit. Turvallisuus näkökulmana myös eri</p>	<p>S Vähemmistöryhmien huomioiminen kasvatusta, terveys- ja sosiaalipalveluissa. Ns. normikansalaiselle kohdistettu palvelu jättää paljon väestöryhmiä sivuun. Eivalkoiset kokevat henkistä ja fyysistä väkivaltaa julkisissa tiloissa. Kehitettävä eri ihmisryhmien turvallisuutta ilmoittaa väkivallanteoista poliisille. Nuoret kohtaavat väkivaltaa useammin kuin vanhemmat.</p>	

		kasvatus-, sosiaali- ja terveyspalveluita käytettäessä.		
Kestävä Pirkanmaa				
1) Kiertotalous ja materiaalivirtojen älykäs hallinta	V	Monialaisuus ja palvelusektorin mukanaolo vahvistavat yhdenvertaisuutta ja tasaavat kiertotalouden ja jakamistalouden arvonlisän tasa-arvoisen jakautumisen. Myös hankkeiden tekijöiden, työryhmien ja valmistelevien tahojen sukupuolijakauma vaikuttaa siihen, millaisia näkökulmia ja toimia valikoidaan toteutettavaksi.		Ei erityisiä yhdenvertaisuusvaikutuksia.
2) Yritysekosysteemien kestävien resurssiketjujen tunnistaminen ja kehittäminen, jakamistalouden toimintamallit	V	Ks. edellinen.		Ei erityisiä yhdenvertaisuusvaikutuksia
				Yritysekosysteemien muodostamisessa alueellinen yhdenvertaisuus on haaste, jos yritysekosysteemien rakentamisen pohjana on fyysinen läheisyys. Yritys- ja resurssiketjujen tunnistaminen ja tukeminen myös alueellisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta tukee reuna-alueiden yritysten pääsyä osalliseksi kehityksestä.
3) Biotalous ja ravinnekierto, biotuotteiden jalostusarvon nosto, lähiruoka ja kaupunkiviljely	V	Luonnonvara-alalla ei juuri segregatiota sukupuolen mukaan amk:ssa. Toisaalta luonnontieteissä jako selkeämpää (miesten osuus lähes 72 %). Yliopisto-opiskelijoista maatalous-metsät. koulutuksessa naisia enemmistö (58 %), luonnontieteissä (58 %) ja teknistieteellisellä alalla (78,3 %) enemmistö miehiä.	V	Yhdenvertaisten työmarkkinoiden edistäminen biotaloudessa tukee työvoiman saatavuutta eritoten alkutuotannon puolella, jossa maahanmuuttajat ovat jo nyt tärkeä työntekijäryhmä.
				Biotalous on alkutuotannon osalta alueellista yhdenvertaisuutta tukeva, koska se edistää työllisyyttä ja toimeliaisuutta nimenomaan kaupunkien ulkopuolella. Jalostusarvon alueellinen jakautuminen voi parhaimmillaan vahvistaa reuna-alueiden asemaa, huonoimmillaan luoda myös biotalouteen kontrastia resurssiperiferian ja jalostavan keskuksen välille.

4) Asuin- ja elinympäristöjen viihtyisyys ja kestävyys, kestävät kulutusvalinnat ja ympäristötietoisuus	S	Viihtyisyys liittyy esimerkiksi turvallisuuden kokemukseen, ks. myöhempänä. Toimenpiteiden tehokkuus voi edellyttää tilankäytön, kuluttamisen ym. erilaisten käyttäjäprofiilien tunnistamista	S	Esteettömyyden, saavutettavuuden ja turvallisuuden huomiointi eri ihmisryhmien kannalta. Viihtyisyyden ulottaminen tiloihin ja alueisiin, joiden toimijoilla itsellään heikommat mahdollisuudet vaikuttaa ja kehittää elinympäristöään.	
5) Luonnon monimuotoisuus, viherverkot ja vesistöjen tila		Ei sukupuolivaikutuksia.		Ei yv-vaikutuksia.	
6) Uusiutuva energia, vähähiilisyys, hajautettu energiantuotanto ja älykkäät energiaverkot		Ei sukupuolivaikutuksia.		Ei yv-vaikutuksia.	
Saavutettava Pirkanmaa					
1) Digitaaliset palvelut ja ratkaisut saavutettavuuden edistäjinä, esim. etäpalvelut ja älykäs liikenne	V	Älyliikenteen ja -palveluiden kehittäjäkunta todennäköisesti miesvaltaista, huomioitava kehitettävien palvelujen tarkoituksenmukaisuus myös muiden sukupuolten näkökulmasta.	S	Älypalvelut mahdollistavat eri käyttäjäryhmien, kuten ikääntyneiden ja vammaisten huomioinnin. Myös taloudellinen saavutettavuus: kaikilla ei välttämättä tasavertaisia mahdollisuuksia hyödyntää älykästä kaupunkia.	Reuna-alueiden saavutettavuuden ja julkisen liikenteen saavutettavuuden palveleminen digiratkaisuilla
2) Liikenteen suurprojektit, kuten lentokentän alueen kehittäminen, pääradan kolmas raide ja raitiovaunuverkon laajentaminen	S	Suurprojektien työllistävä vaikutus sukupuolittunut miesvaltaisten alojen hyväksi. Alle 50-vuotiaat ja lapsettomat naiset käyttävät joukkoliikennettä kaksi kertaa useammin kuin miehet.	S	Saavutettava joukkoliikenne turvaa yhdenvertaisia liikkumismahdollisuuksia. Erityisryhmiä palvelevan liikenteen kehittäminen (esim. kutsuliikenteen uudet paremmat sovellukset)	Raitiovaunuverkon laajentamisen vaikutus alueelliseen tasa-arvoon kahtalainen: tuo uusia ihmisiä verkon piiriin, mutta ei toki voi hyödyttää kaikkia.
3) Tietoliikenneinfrastruktuurin vahvistaminen	S	Työllistävä vaikutus sukupuolittunut miesvaltaisten alojen hyväksi. Jakautuuko myös lopputuotteen hyöty miesvaltaisten alojen eduksi?		Ei yv-vaikutuksia.	Alueellisen yhdenvertaisuuden tärkeä tekijä; mahdollistaa muiden digipalveluiden saavutettavuuden.
4) Ihmisten ja yritysten sujuvaa arkea palveleva yhdyskuntarakenteen eheys ja alueellinen saavutettavuus	S	Alle 50-vuotiaat ja lapsettomat naiset käyttävät joukkoliikennettä kaksi kertaa useammin kuin miehet.	S	Nuoret ja pienituloiset muita useammin riippuvaisia joukkoliikenteestä.	

5) Asumista ja liikkumista uudistavien innovaatioiden tukeminen ja tuotteistaminen	S	Mille aloille tukea ja tuotteistamista suunnataan? Tekniset alat miesvoittoisia. Liikkumisesta ks. ylhäällä.	Liikkumisesta ks. ylhäällä; helppokäyttöisyys ja esteettömyys sekä yhdenvertaisuus-, että markkinatekijä	
6) Toisen ja korkean asteen koulutuksen alueellinen saavutettavuus	V	Mahdollisia vaikutuksia - tarjotaanko eri paikkakunnilla toisen asteen kouluissa tasapuolisesti eri sukupuolia houkuttevia aloja, vai keskittyvätkö tietyille paikkakunnille? Vrt. hoitoala ja rakennusala.	Ei yv-vaikutuksia.	Alueellisen ja sosioekonomisen yhdenvertaisuuden tärkeä tekijä. Koulutuksen säteilyvaikutukset ulottuvat koulutustehtävää laajemmalle: osaaminen, innovaatiot, tilat, kerrannaisvaikutukset
Älykkään erikoistumisen sisältökärjet		Erikoistumisen sisältökärkien mahdollinen työllistävä vaikutus suuntautuu suurelta osin miesvaltaisille aloille	S	
1) Teollisuuden digitalisaatio				
2) Älykkään kaupungin ratkaisut	V	Mahdollinen sukupuolivaikutus: jos ratkaisujen kehittäjäkunta edustaa pääasiassa yhtä sukupuolta, tulevatko kaikkien tarpeet huomioiduksi?	V	Vammaisuus: palveluiden ja ympäristöjen saavutettavuuteen kiinnitettävä huomiota. Kansalaisten osallisuuden kehittämisellä voi olla yv-vaikutuksia, jotka liittyvät poliittisen osallistumisen polarisoitumiseen asuinalueen, sos.ekonomisen aseman, iän ym. mukaan.
3) Kiertotalous	V	Monialaisuus ja palvelusektorin mukanaolo vahvistavat yhdenvertaisuutta ja tasaavat kiertotalouden ja jakamistalouden arvonlisän tasa-arvoisen jakautumisen. Myös hankkeiden tekijöiden, työryhmien ja valmistelevien tahojen sukupuolijakauma vaikuttaa siihen, millaisia näkökulmia ja toimia valikoidaan toteutettavaksi.		
4) Hyvinvoinnin ja terveyden palvelut ja järjestelmät	S	Hyvinvointi- ja terveyssektori on lähtökohtaisesti naisvaltainen ala erityisesti		Hyvinvointi on eriarvoista niin iän, taustan kuin monen muunkin

	palvelupuolella. Hyvinvoinnin saralla tasa-arvotyötä tehtävä sekä sisältöjen että (yritys)toiminnan kohdalla molempiin suuntiin.		yhdenvertaisuustekijän mukaan. Hyvinvoinnin palveluiden kehittäminen yhdenvertaisuustekijät huomioiden vahvistaa toimien vaikuttavuutta.
--	--	--	--

Lähteet

Danielsson Petri & Kääriäinen Juha (2016) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2015 - kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Helsingin yliopisto, Katsauksia 13/2016.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161960/Katsauksia_13_Danielsson_Kääriäinen_2016.pdf?sequence=1

Demokratiapolitiittinen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisu 7/2017

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79279/07_17_demokratiapol_FI_final.pdf?sequence=1

Document on violence against Women with Disabilities (2010). International Network of Women with Disabilities.

Hughes K, Bellis MA, Jones L, Wood S, Bates G, Eckley L, McCoy E, Mikton C, Shakespeare T, Officer A. Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. Lancet 2012; doi:10.1016/S0410-6736(11)61851-5.

http://www.who.int/disabilities/publications/violence_children_lancet.pdf?ua=1

Huhta Jaana & Pasila Aura (2013) Naisten ja miesten yrittäjäyys. Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) Työ, talous ja tasa-arvo, 111-128.

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/tytata_201300_2013_10369_net.pdf

Huotari Kari, Törmä Sinikka & Tuokkola Kati (2011) Syrjäntä koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Erytistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjäntäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Sisäasiainministeriön julkaisu 11/2011.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79679/sm_112011.pdf

Liikennevirasto (2012) Henkilöliikennetutkimus 2010-2011. Suomalaisten liikkuminen.

https://julkaisut.liikennevirasto.fi/pdf3/lr_2012_henkiloliikennetutkimus_web.pdf

Mattila Markku & Björklund Krister (2013). Tomaatteja, teollisuutta ja monikulttuurisuutta. Närpiön malli maahanmuuttajien

kotouttamisessa Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia nro 5.

<http://www.siirtolaisuusinstituutti.fi/files/painetutpohjanmaan-aluekeskuksen-julkaisuja-ja-tutkimuksia/sipa-5-narpion-malli-siirtolaisuusinstituutti2013.pdf>

Mikkela Elina (2013), Naisten ja miesten ammatit ja työt. Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) Työ, talous ja tasa-arvo, 65-82.

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/tytata_201300_2013_10369_net.pdf

Oikeusministeriö.fi. Hyvät väestösuhteet. <http://oikeusministerio.fi/hyvat-vaestosuhteet>

Suomen innovaatiopolitiikan OECD-arviointi 2017. Kokonaisarviointi ja suositukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 25/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-225-5>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutusrakenne [verkkojulkaisu].

ISSN=1799-4586. 2015, Liitetäulukko 1. Perusasteen jälkeisiä tutkintoja suorittanut väestö koulutusalan, koulutusasteen ja sukupuolen mukaan 2015 . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 24.9.2017].

http://stat.fi/til/vkour/2015/vkour_2015_2016-11-03_tau_001_fi.html

Teräs Leena (2007) Onko sukupuolella väliä Pohjois-Pohjanmaalla? Maakuntaohjelman sukupuolivaikutusten arviointi - kuvaus Pohjois-Pohjanmaan maakuntaohjelma 2007-2010 suvauksesta. Teoksessa Marja-Leena Haataja ja Johanna Matinmikko (toim.) Tasa-arvo käytännöksi. Työkaluja projektityöhön. 16-21. http://www.ged-scanning.com/materiaalipankki/suvaus/tasa-arvo_kaytannoksi.pdf

Teräsaho Mia & Keski-Petäjä Miina (2016) Nuorten toiveammatit sukupuolen mukaan eriytyneitä. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016. 203-220. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf

Tilastokeskus (2016) Miehet ja naiset Suomessa 2016
http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_namisu_201600_2016_16132_net_p2.pdf

Tilastokeskus. Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990-2016.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/030_vaerak_tau_102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b50f39f6-5127-4923-81ea-c916c6376715

Tilastokeskus/Lucify.com. Maakuntien välinen muuttoliike. <https://www.lucify.com/maakuntien-muuttoliike/#!r=Pirkanmaa>

Lait:

Finlex: Laki alueiden kehittämisestä ja rakennerrahastotoiminnan hallinnoinnista
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140007>

Finlex: Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Finlex: Yhdenvertaisuuslaki <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/2014132>

Vipuvoimaa

EU:lta

2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto